

Anton Brlan

MLADI, BRANJE IN KNJIŽNICA – IZKUŠNJE BIBLIOTEKARJEV*

V prispevku podajam praktične izkušnje bibliotekarjev pri delu z mladimi, osredotočam pa se na tri področja: mentorstvo, izvajanje projekta *Rastem s knjigo* in informiranje mladih uporabnikov o gradivu knjižnice. Močan poudarek dajem izvajanju projekta *Rastem s knjigo*, ker se ravno tu na najbolj neposreden način srečujemo z mladimi bralci, jih navdušujemo za branje in jim predstavljamo naše delo. Nizanje izkušenj bibliotekarjev poteka v luči iskanja novih pristopov in ustreznih rešitev, ko gre za pridobivanje in na nek način soustvarjanje mladih bralcev, občasna polemčnost teksta pa želi spodbuditi k novim refleksijam in razpravam o vzgajanju mladega bralca, ki naj postane redni obiskovalec knjižnice. Čeprav je tekst usmerjen v bibliotekarsko stroko in nagovarja v prvi vrsti strokovne sodelavce s tega področja, išče dialog tudi s pedagoško dejavnostjo.

The article brings practical experience of librarians in work with the young, focusing on three spheres: mentorship, implementation of the *Growing up with a book* project, and giving information to young users on library materials. A major part of my attention is dedicated to the implementation of the project *Growing up with a book*, as it is within this project where our most direct contacts with young readers take place, where we present them our work and enhance their fondness of reading. Librarians gather experience through search of new approaches and adequate solutions when attracting and kind of co-creating of young readers are in question; the occasionally controversial nature of the present text strives to contribute to new reflections and discussions on education of young readers who should become regular library visitors. Although my writing is primarily intended for librarianship and librarians, it is also trying to establish a dialogue with pedagogic activity.

Uvod

Simpozij *Od Pise do Nase*: mladi in mladi odrasli v knjižnici nosi po mojem mnenju prav posrečen naslov, saj simbolično poudarja ustvarjalnost, vedoželjnost in raziskovalni duh mladega človeka, vse pa postavlja v kontekst knjižnice, ki naj bi predstavljala močno podporo pri njihovem razvoju. V prispevku želim predstaviti opažanja bibliotekarjev, ki se pri svojem delu srečujemo z mladimi, z njimi delimo lastne bralne izkušnje, spodbujamo k branju in jim pomagamo pri iskanju literature.

* Prispevek s simpozija *Od Pise do Nase* (gl. str. 59).

Z njimi se srečujemo kot mentorji, kadar opravljajo prakso v kateri od naših enot, vključujemo pa jih tudi v različne delavnice in projekte. Bogate izkušnje sodelovanja z mladimi delim na tri področja:

1. Mentorstvo
2. Projekt rastem s knjigo
3. Informacije

So plod večletnega sodelovanja z različnimi izobraževalnimi institucijami in strokovnih diskusij s sodelavci. Z izrazom »mladi« razumem predvsem mladostnike in mlade odrasle osebe obeh spolov, stare od 15 do 29 let, ki se s knjižnico srečujejo preko različnih projektov, bodisi da so naši redni bralci ali pa opravljajo študentsko prakso v kateri od naših enot. So zahtevna in občutljiva populacija, ki odrašča v času informacijske dobe, ko so računalniki in mobilni telefoni nuja, nekaj samoumevnega; to dejstvo močno vpliva na njihov odnos do knjižnice in branja. Če sem malce provokativen, mladi knjižnice, kakršno smo poznali v preteklosti, niti ne potrebujejo ali pa jo potrebujejo v bistveno manjši meri, kot si zaposleni v tej ustanovi predstavljamo. Knjiga, ki je bila vseskozi nepogrešljiv spremljevalec izobraževalnega procesa, vse bolj izgublja svojo primarno vlogo, saj jo nadomeščajo raznovrstne podatkovne baze, e-knjige, Wikipedia in številni portali, ki ponujajo hitre in mnogokrat le instant informacije o iskani temi. Postavljeni smo pred izziv, kako mlade zopet tesneje povezati s knjigo, s kakovostnim branjem in kako jim z ustreznimi informacijami ponuditi dostop do kakovostnega gradiva, ki ga potrebujejo pri svojem izobraževanju. Izziva se lotevamo na različnih področjih.

1. Mentorstvo

Nanaša se na izvajanje mentorstva študentom bibliotekarstva. Ti vsako leto v mesecu marcu opravljajo redno študijsko prakso in ker smo največja splošna knjižnica v Sloveniji, tudi mi dobimo enega ali več praktikantov. Sestavimo jim pester program prakse, v katerem spoznajo vse naše glavne enote, skupne službe in servise Centra za vseživljenjsko učenje. Spoznajo tudi delo informatorjev in evidence izposoje, urejajo gradivo. Program iz leta v leto izpopolnjujemo in prilagajamo tekočim dejavnostim knjižnice, kar pomeni, da praktikante aktivno vključimo npr. tudi v inventuro ali v opremljanje gradiva. Sodelujejo še na srečanjih bralnih skupin, strokovnih predavanjih, letos smo jih povabili tudi na simpozij *Od Pise do Nase*. Na ta način jim želimo zagotoviti čim širše strokovno usposabljanje, predvsem pa seznanjanje s knjižnično dejavnostjo, saj skozi prakso spoznajo konkretno delo knjižničarja oziroma bibliotekarja. Zagotovo pri delu z njimi pridobimo povsem drugačne izkušnje kot pri delu z mlajšo populacijo, pri čemer mislim dijake srednjih strokovnih šol in gimnazij. Interes za naše delo je pri študentih na praksi na precej višji ravni, saj gre pri njih za spoznavanje poklica, za katerega se izobražujejo. Praktikanti svoje dnevne izkušnje skrbno beležijo v dnevnik, ki ga mentorji vsakodnevno pregledujemo. Pri tem ne smem pozabiti dobrega sodelovanja z Oddekom za bibliotekarstvo na Filozofski fakulteti, ki študente pošilja na študijsko prakso in njihovo delo spremlja tudi preko dnevniških zapiskov.

Projekt Rastem s knjigo (RSK)

Projekt Rastem s knjigo, ki ga organizira Javna agencija za knjigo RS skupaj Zdrženjem splošnih knjižnic, poteka že več let, leta 2010, ko so vanj vključili še dijake srednjih šol in gimnazij, pa smo se projektu pridružili tudi bibliotekarji MKL. Naši kolegi z mladinskih oddelkov so sicer v projektu sodelovali že od samega začetka, vendar tokrat podajam predvsem izkušnje, ki smo jih v knjižnici pridobili v okviru izvajanja s srednješolskimi skupinami. O samem projektu RSK na spletni strani JAK RS zasledimo naslednje informacije:

»Rastem s knjigo« je nacionalni projekt spodbujanja bralne kulture. Z njim skušamo osnovnošolce in srednješolce motivirati za branje mladinskega leposlovja slovenskih avtorjev ter jih spodbuditi k obiskovanju splošnih knjižnic.

Projekt je Ministrstvo za kulturo začelo izvajati v šolskem letu 2006/2007, najprej zgolj za osnovne šole. Javna agencija za knjigo Republike Slovenije ga je začela voditi ob ustanovitvi leta 2009. Izvajamo ga v sodelovanju s splošnimi knjižnicami, slovenskimi osnovnimi in srednjimi šolami, osnovnimi šolami s prilagojenim programom, zavodi za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami ter osnovnimi in srednjimi šolami v zamejstvu (Avstrija, Madžarska, Italija).

Sodelujemo tudi z učitelji, ki poučujejo slovenščino v t. i. sobotnih šolah (Amerika, Avstralija), pri dopolnilnem pouku v tujini (Belgija, BiH, Srbija, Hrvaška, Francija idr.) in v Evropskih šolah (Bruselj, Luksemburg, Frankfurt idr.).

Cilji nacionalnega projekta »Rastem s knjigo« so:

- spodbujati dostopnost kakovostnega in izvirnega slovenskega mladinskega leposlovja,
- promovirati vrhunske domače ustvarjalce mladinskega leposlovja,
- spodbujati bralno motivacijo šolarjev in njihov obisk splošnih knjižnic,
- motivirati založnike za večje vključevanje sodobnih slovenskih piscev v založniške programe za mladino ter povečevanje deleža izdanega izvirnega slovenskega mladinskega leposlovja.

Povezava: <http://www.jakrs.si/bralna-kultura/rastem-s-knjigo/>

Samo v letu 2016 smo trije bibliotekarji Knjižnice Otona Župančiča, ki delamo na projektu RSK, sprejeli 60 srednješolskih skupin. Naše bogate izkušnje želim v tem prispevku predstaviti predvsem z vidika promocije branja in razvoja bralne kulture. Mladim interes za branje in knjižnico kot institucijo s prehodom v srednjo šolo precej upade, izjema so praviloma dijaki, ki imajo kar dobro razvito osebno bralno kulturo in pridobljene vseživljenjske bralne navade. Prehod iz branja slikanic, kratkih zgodbic in krajših mladinskih leposlovnih del na zahtevnejši nivo, ko mladi bralec posega po leposlovnih delih za odrasle in strokovnem gradivu, pri marsikom vodi v upad branja. Razlogov za to je več in so med seboj kompleksno povezani, vendar nekateri očitno izstopajo:

- razvoj mobilnih telefonov in računalnikov, predvsem pa socialnih omrežij
- vključevanje v številne šolske in obšolske dejavnosti
- pestra ponudba glasbenih in športnih dogodkov
- (ne)sposobnost koncentracije za branje, sploh po napornem učenju
- učna snov v srednjih šolah in gimnazijah postane v primerjavi z osnovno šolo veliko obsežnejša
- mladi so navajeni hitrega pridobivanja informacij preko spleta, branje knjige pa jim predstavlja zamudno opravilo

– v virtualnem svetu veliko pove fotografija; branje je naporno opravilo, ker moramo ob tekstu razmišljati

Lahko bi naštel še več razlogov, a je bolj smiselno razmišljati o načinih, kako pri mladih zopet spodbuditi interes za branje. Eden od teh je gotovo projekt Rastem s knjigo, pri katerem mladim obiskovalcem predstavimo tudi knjižnico in njeno dejavnost. Na kratko se sprehodimo čez celoten knjižnični sistem v Sloveniji, potem pa jih podrobneje seznanimo z Mestno knjižnico Ljubljana in servisi Centra za vseživljenjsko učenje. Predstavimo jim UDK sistem, nato pa se posvetimo pogovoru o branju, ob katerem naletimo na zelo različne odzive. Včasih mlade pogovor o tem dolgočasi, večkrat pa obogatijo debato z zanimivimi mnenji in pripombami, ki so za nas lahko dragocena izkušnja. Njihov način razmišljanja nam odkriva tudi njihove želje in razočaranja. Večkrat nas mladi presenetijo s poznavanjem zahtevnejših leposlovnih del in s svojim poglobljenimi odzivi nanje.

Eno najlepših presenečenj sta bili za nas dijakinji iz dveh različnih skupin srednješolcev, ki sta se preizkusili tudi v pisanju. Kot avtorici krajših mladinskih proznih del sta s svojim razredom in z nami delili svoje poglede na pisateljstvo ter branje. Takih pogovorov se resnično veselimo, saj nas dodatno motivirajo za razvijanje bralne kulture med mladimi. Niso pa vse skupine tako zainteresirane za pogovor. Kadar so dijaki nemirni ali pa zdolgočaseni – to se zgodi predvsem takrat, kadar pridejo na obisk po končanem pouku in so že vidno utrujeni – jih poskušamo motivirati s predstavitvijo kakšnega zanimivega leposlovnega dela, ob katerem spregovorimo tudi o različnih vrstah branja. Z dijaki gimnazijskih programov se radi pogovarjamo o razlikah med umetniško in trivialno literaturo. Ko želimo mlade bralce navdušiti za razmišljujoče branje, izpostavimo tudi t. i. problemske mladinske romane in romane za odrasle. Želimo si, da mladi bralci ne bi posegali samo po obveznem domačem branju, ampak bi v branju prepoznali pomembne priložnosti za osebno duhovno rast, razvoj intelektualnih sposobnosti in tudi za zabavo. Tako branje je posledica človekove osebne odločitve zanj; spodbujanje te odločitve pa je za bibliotekarje del poklicnega poslanstva. Pri izvajanju projekta RSK namenjamo v knjižnici veliko pozornost tudi sodelovanju z mentorji oziroma profesorji, ki dijake pripeljejo. Plodnejše kot je sodelovanje, več ima lahko posamezna skupina od obiska knjižnice. Profesorji nas opozarjajo na zahtevnost posameznih skupin, del vsebinskega sklopa pa opravijo že sami na šoli, zato izvedbo obiska prilagajamo. Usklajevanje datumov in ure včasih predstavlja pravi organizacijski problem, saj RSK izvajamo v naši večnamenski dvorani, kjer se vsak dan zvrstijo številni dogodki, dvorana pa je v popoldanskem času zasedena že za več mesecev vnaprej. Kljub temu smo doslej z veseljem sprejeli vsako skupino, ki je želela sodelovati z nami.

Izkušnje kažejo, da dijaki pozorneje sledijo predstavitvam ter v njih tudi aktivno sodelujejo, če jih profesorji na obisk ustrezno pripravijo. Spoštljiv odnos do knjižnice in knjižnega bogastva je eden od temeljnih ciljev, ki ga želimo doseči s projektom RSK. Argumenti, ki bodo mlade spodbujali k branju zahtevnejšega leposlovja v smislu priložnosti, bodo morali biti podprti ne le z dobrimi zgledi, temveč tudi z organiziranjem dogodkov, na katerih bodo mladi pridobili pozitivne izkušnje o tem, kar jih učimo.

3. Informacije

Dijake na predstavitev RSK večkrat vprašamo, ali pri svojem izobraževanju potrebujejo tudi splošno knjižnico. Nemalokrat dobimo odgovor, da pravzaprav ne, ker jim podatki s spleta povsem zadoščajo, morda obiščejo še šolsko knjižnico. Bibliotekarji se zato upravičeno sprašujemo, kako pripeljati to populacijo v knjižnice, kako jim ponuditi bogastvo, ki se skriva v našem gradivu. Trenutna situacija kaže, da dijaki v večini primerov ne obiskujejo knjižnic iz nekega osebnega interesa, temveč predvsem zato, ker jih v to »sili« šola. S tem mislim na pisanje seminarskih nalog in referatov, pri katerih razen podatkov s spleta potrebujejo vsaj nekaj knjižnih virov strokovne literature. Leposlovje je pri tej populaciji kar precej zapostavljeno. Ko vprašamo dijake, kaj in koliko berejo, večkrat dobimo hudomušen odgovor, da predvsem podnapise na televiziji. Kako vzpostaviti ustrezen dialog z mladimi, kako vzbuditi v njih željo po branju, ki presega šolske okvire, in kako jim potem pomagati pri izboru ustrezne literature, je seveda velik strokovni izziv. Bibliotekarji informatorji lahko z dobrim poznavanjem knjižničnega fonda svetujemo mladim uporabnikom, vendar ti zahtevajo drugačen pristop, kot ga imamo do starejših uporabnikov, ki imajo praviloma že izoblikovane bralne navade in okus in jim ni nerodno postavljati vprašanj o gradivu.

S strokovnimi sodelavci se strinjamo, da so potrebni nujni ukrepi, s katerimi bi povečali obisk srednješolske mladine. Čeprav z nastopom študija mladi spet pogosteje zahajajo v knjižnice, to ne sme biti razlog našega čakanja. Za mlade smo sicer lahko zanimivi z našo spletno ponudbo (npr. naša spletna stran, Facebook profil, Instagram profil in podobno), a zanima nas predvsem fizični obisk. Pogrešamo njihov samoiniciativni pristop, zanimanje za literaturo, ki ni na seznamih obveznega branja. Situacijo rešuje bogat izbor mladinskega leposlovja, kjer izstopa izposoja gradiva s področja fantastike. Tudi t. i. *problemke* znajo navdušiti mlade, vendar je celotna izposoja navedenega gradiva daleč pod našimi željami in pričakovanji.

Ko iščemo nove načine in pristope, s katerimi bi mlade privabili v knjižnico, ugotavljamo, da je pomemben dejavnik tudi ustrezen prostor, ki bi ga morala imeti vsaka večja knjižnica. Tu mislimo na prostor, kjer bi se mladi lahko družili na različnih delavnicah, krožkih in bralnih skupinah, kjer bi se lahko pogovarjali. Celo v naši knjižnici, ki je ena največjih v Sloveniji, težko najdemo kotiček, kjer je npr. dovoljeno glasno govorjenje. Knjižnice bi torej morale imeti nekakšna središča za mlade (v naši knjižnici smo ga nekoč že imeli in je dobro opravljalo svoje poslanstvo).

Nanizal sem nekaj rešitev, o katerih teče debata verjetno tudi v drugih knjižnicah po Sloveniji, vsi pa iščemo načine, kako te rešitve izpeljati v praksi. So del naših strateških načrtov, a prevečkrat ostanejo le na papirju. Ne glede na možnosti in finančna sredstva, ki jih imamo na razpolago, da mlade zopet pripeljemo v knjižnico, pa je v prvi vrsti pomemben naš osebni pristop do obiskovalcev. Bibliotekarji smo poklicani, da s prijaznim in strokovnim pristopom pomagamo mladim pri iskanju gradiva in drugih aktivnostih in jim tako omogočamo nadaljevanje pozitivne izkušnje s knjižnico.